LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Profesinės sąjungos Europoje, Lietuvoje ir LSTC

Boguslavas Gruževskis,
Inga Blažienė, Ramunė Guobaitė-Kirslienė

Vilnius
2020 m. sausio 8 d.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Aptarsime:

- ✓ PS atsiradimas, jų vaidmuo ir erozija šiuolaikinėje visuomenėje
- ✓ PS ir SD ES socialinės politikos kontekste
- ✓ Pagrindiniai SD rodikliai
- ✓ Socialinio dialogo lygiai
- ✓ Galimos LSTC PS veiklos kryptys, iššūkiai
- ✓ Profesinių sąjungų ir darbo tarybų santykis
- ✓ Darbuotojų atstovų garantijos ir teisės
- ✓ Biudžetinės įstaigos darbuotojų darbo apmokėjimo sistema
- ✓ Kolektyvinės sutarties turinys

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Profesinių sąjungų atsiradimas

- ✓ Dabartinių PS ištakos siekia viduramžius, kai miestų amatininkai jungėsi į cechus ir gildijas pagal darbo kvalifikaciją;
- ✓ Pirmoji PS pasaulyje susikūrė 1720 m. Didžiojoje Britanijoje (7000 siuvėjų dėl DU ir 1 val. trumpesnės darbo dienos);
- ✓ Darbdaviai apskundė ir Parlamentas uždraudė darbininkams vienytis į sąjungas.

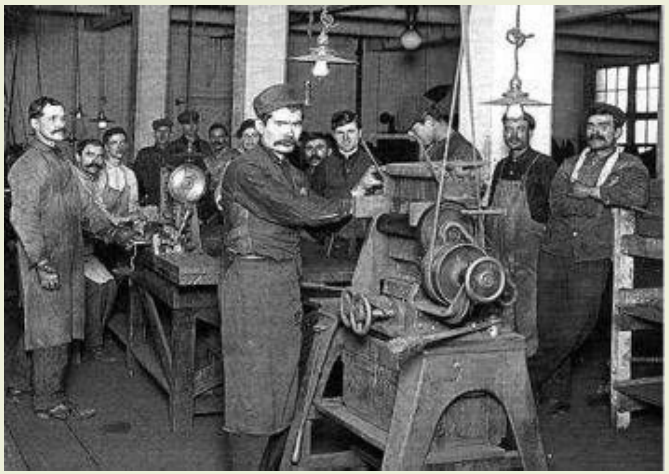

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Profesinių sąjungų atsiradimas

- ✓ Klasikinės, atitinkančios šiuolaikines, PS pradėjo kurtis 19 a. antroje pusėje, atsiradus proletariatui;
- ✓ Nuo 19 a. pabaigos PS skirstėsi pagal politinius, religinius ir nacionalinius požymius: **krikščioniškos**, žydų, **socialdemokratinės**, anarchistinės ir **komunistinės** darbininkų organizacijos.
- ✓ Tuo metu atsirado ir „geltonosios" PS (kurios *kuriasi valdžios ar darbdavio užsakymu*).

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Profesinių sąjungų vaidmuo

- ✓ **Jungia** darbuotojus pagal artimas, giminingas profesijas.
- ✓ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 50 str.: turi **ginti** „darbuotojų profesines, ekonomines bei socialines teises ir interesus.“
- ✓ Darbuotojų interesai pasireiškia nacionaliniu (šalies), šakos, teritorijos ir įmonės, įstaigos ar organizacijos lygiu (**atstovauja**).

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

PS narystė ir aukščiausias pajamas gaunančių darbuotojų (10%) pajamų dalis JAV 1917-2012 m.

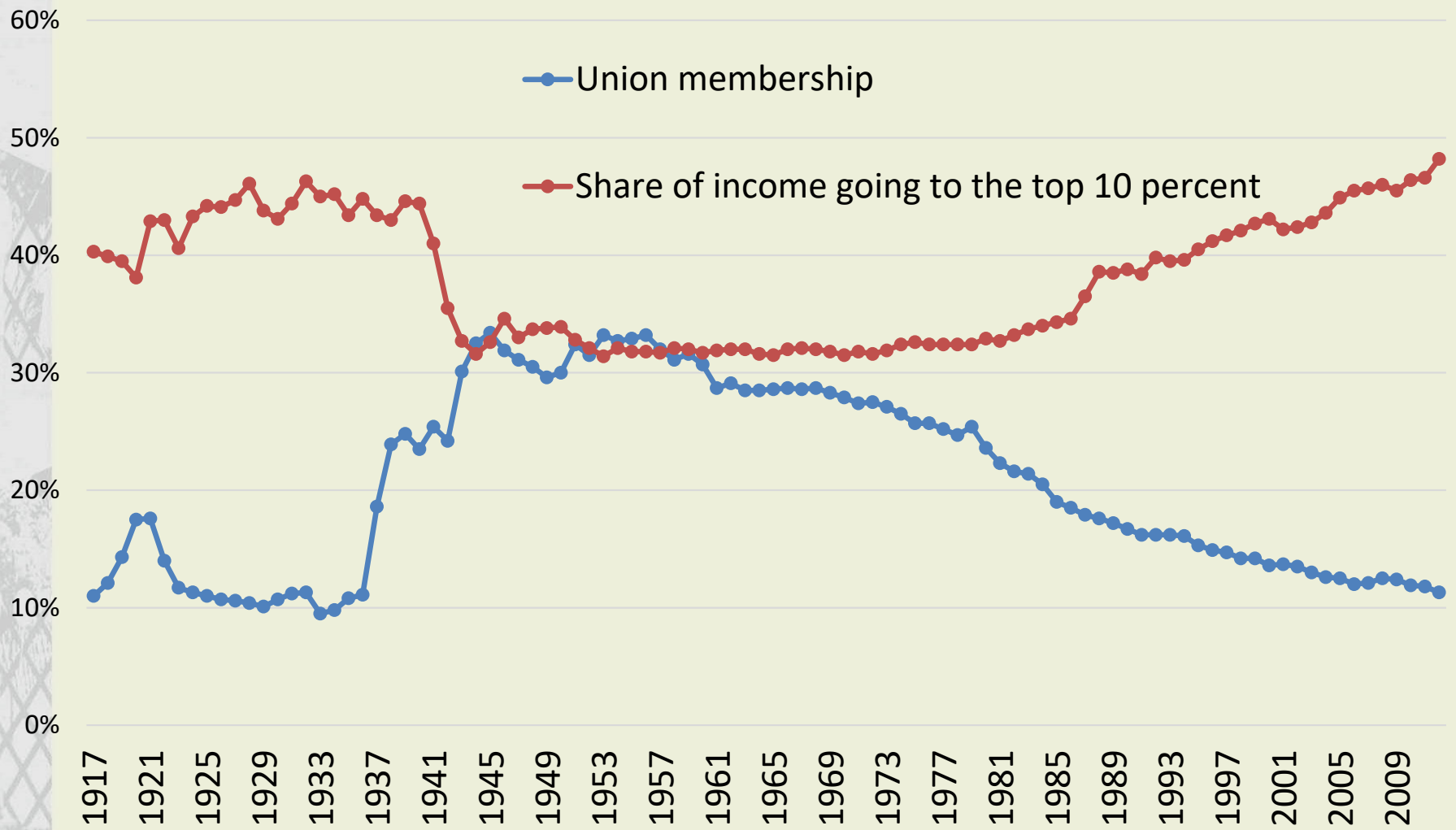

Source: Data on union density follow the composite series found in Historical Statistics of the United States, updated to 2012 from unionstats.com. Income inequality (share of income to top 10%) from Piketty and Saez, "Income Inequality in the United States, 1913-1998, Quarterly Journal of Economics, 118(1), 2003, 1–39. Updated and downloadable data, for this series and other countries, are available at The World's Top Income Database. Updated September 2013. "

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Darbuotojai pagamina daugiau, tačiau pasisavina vis mažiau – darbo našumo ir DU dinamika JAV 1948-2013 m.

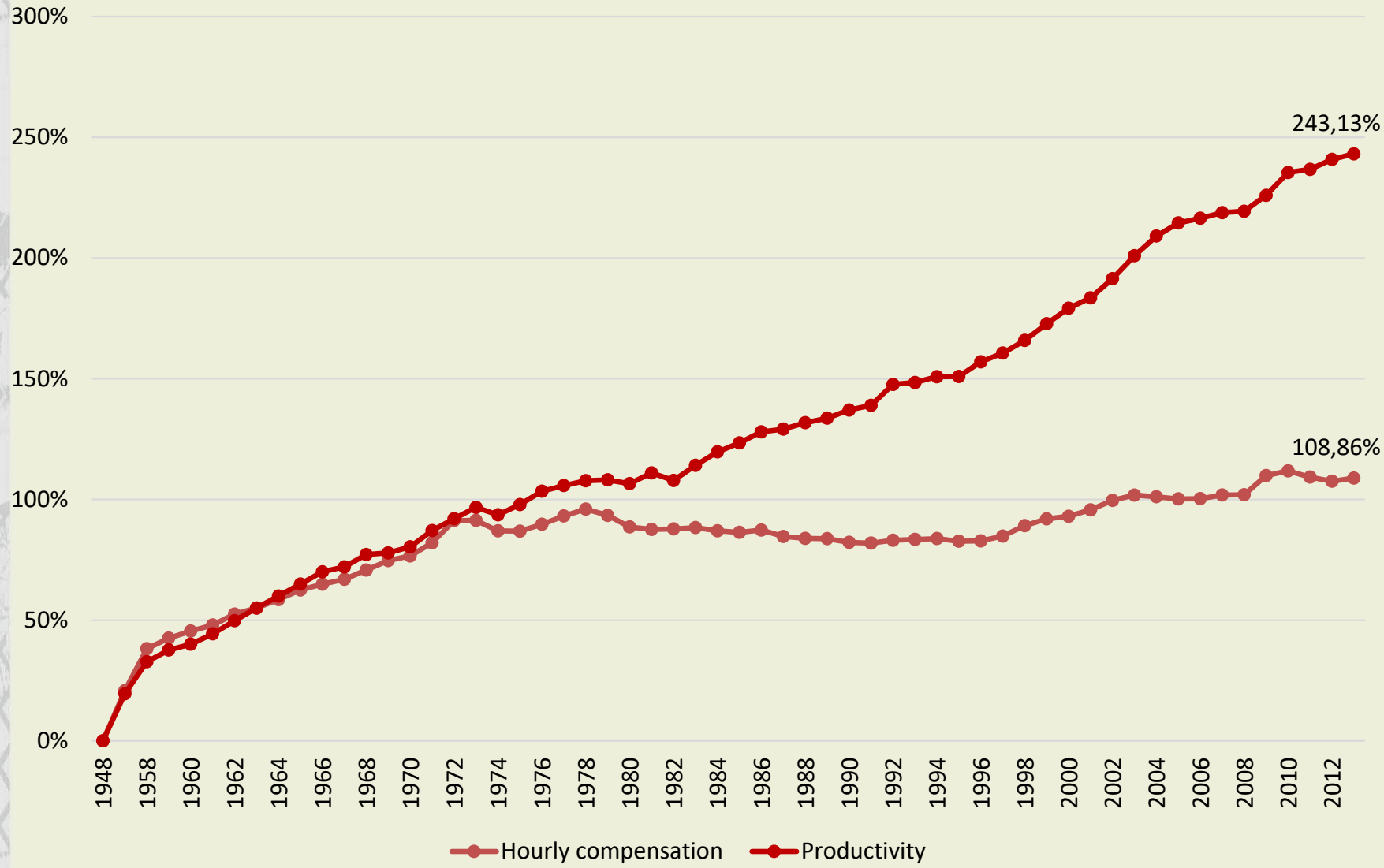

Source: EPI analysis of unpublished Total Economy Productivity data from Bureau of Labor Statistics (BLS) Labor Productivity and Costs program, wage data from the BLS Current Employment Statistics, BLS Employment Cost Trends, BLS Consumer Price Index, and Bureau of Economic Analysis National Income and Product Accounts. Updated from Figure A in *Raising America's Pay: Why It's Our Central Economic Policy Challenge*, by Josh Bivens, Elise Gould, Lawrence Mishel, and Heidi Shierholz, Economic Policy Institute, 2014.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Naujas profesinių sąjungų vaidmuo

Profsąjunga = Kapitalo ir Darbo priešpriešos REZULTATAS

NUO KONFRONTACIJOS PRIE BENDRADARBIAVIMO

- ✓ Darbo apmokėjimo skaidrumas (ne tiek dydis, kiek principai, sisteminiai sprendimai), finansinis dalyvavimas,
- ✓ Darbo laiko apskaita ir jo panaudojimo kontrolė,
- ✓ Darbo drausmės bei profesinių kompetencijų vertinimas,
- ✓ Darbo sąlygų kontrolė bei atsakomybė.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Profesinių sąjungų veiklą ribojantys veiksniai

- Vidutinio įmonės dydžio mažėjimas,
- Auganti gamybos konkurencija,
- Tarptautinių korporacijų vaidmens augimas,
- Neefektyvus valstybės valdymas **(korupciniai susitarimai)**,
- Žemas darbdavių bei darbuotojų socialinis sąmoningumas,
- Žemas gyventojų solidarumas ir vartotojiškos nuostatos,
- Gyvenimo intensyvumo augimas.
- PS EROZIJOS PROCESAS (mažėjanti profesinių sąjungų aprėptis (įmonių, darbuotojų)),
- PS MARGINALIZACIJOS PROCESAS (mažėjantis PS vaidmuo įmonėse bei PS narių statusas įmonės kolektyve),
- Darbuotojų ASOCIATYVUMO MAŽĖJIMAS.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

PS ir socialinis dialogas ES socialinės politikos kontekste

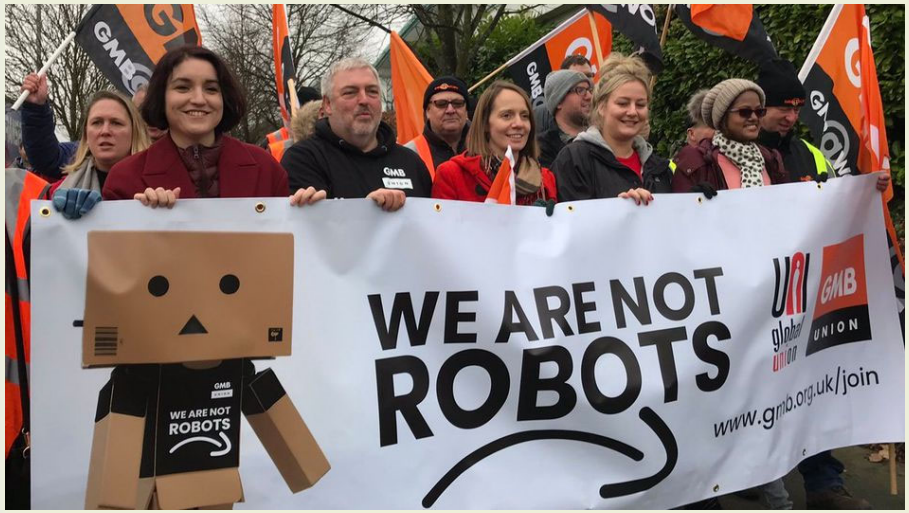

Socialinis dialogas yra esminė Europos socialinio modelio sudedamoji dalis

- ✓ Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 151–156 straipsniai.
- ✓ Socialinius partnerius atstovauja: Europos PS konfederacija (ETUC), Europos bendrijos pramonininkų sąjunga (UNICE) ir Europos viešąsias paslaugas teikiančių darbdavių ir įmonių centras (CEEP);
- ✓ Lisabonos sutartyje (2009 m.) pabrėžtas SP vaidmuo;
- ✓ 2017 m. lapkričio 17 d. Geteborge vykusiame socialinių reikalų aukščiausiojo lygio susitikime Europos Parlamentas, Taryba ir Komisija paskelbė Europos socialinių teisių ramsčio iniciatyvą.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Aprėptis kolektyvinėmis sutartimis* ES 2014-2017 m. (%)

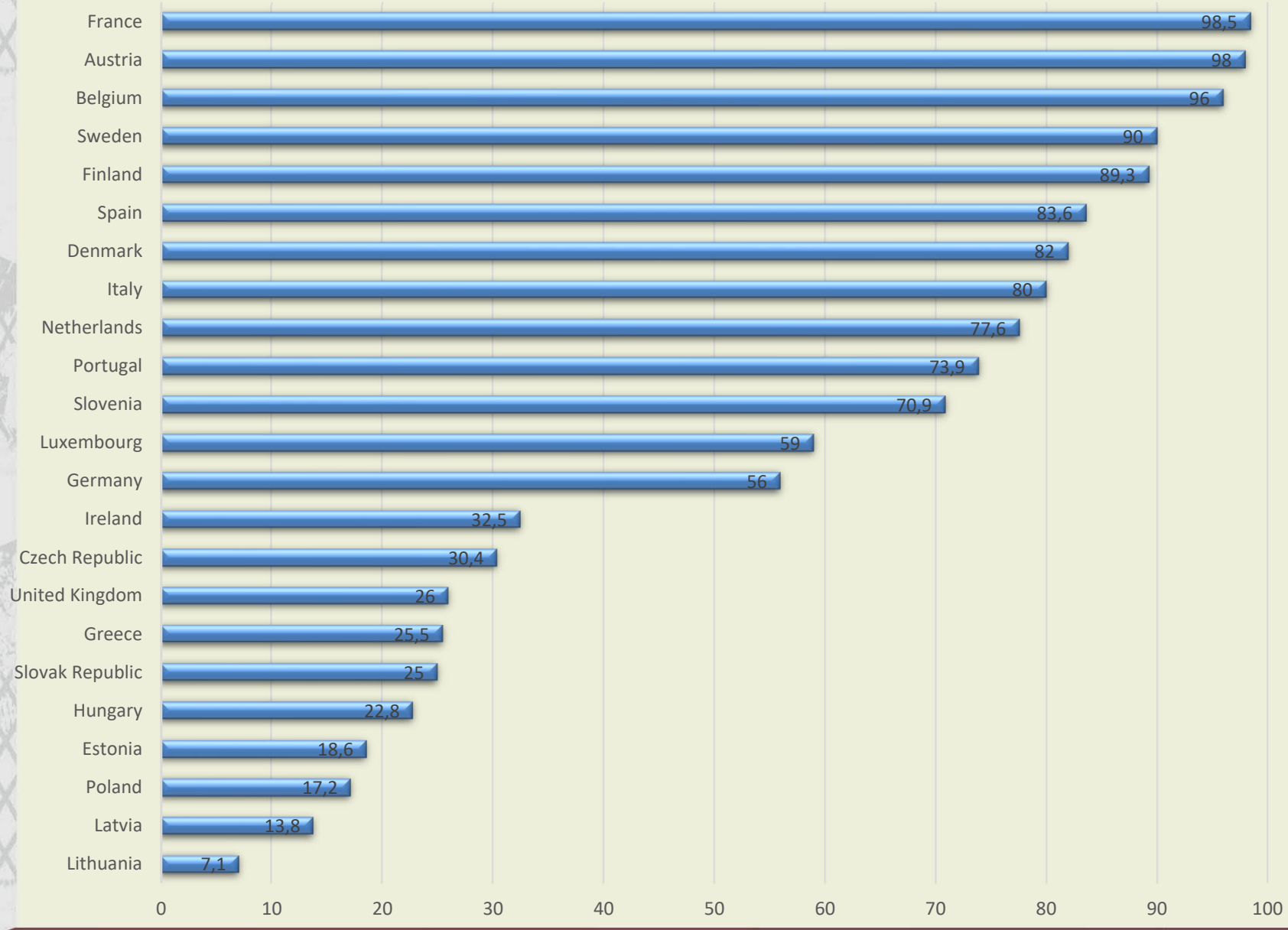

Šaltinis: OECD, 2020; * KS laikomos sutartys, kuriose yra susitarta dėl DU

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Profesinių sąjungų narystė ES, 2016-2018 m. (%)

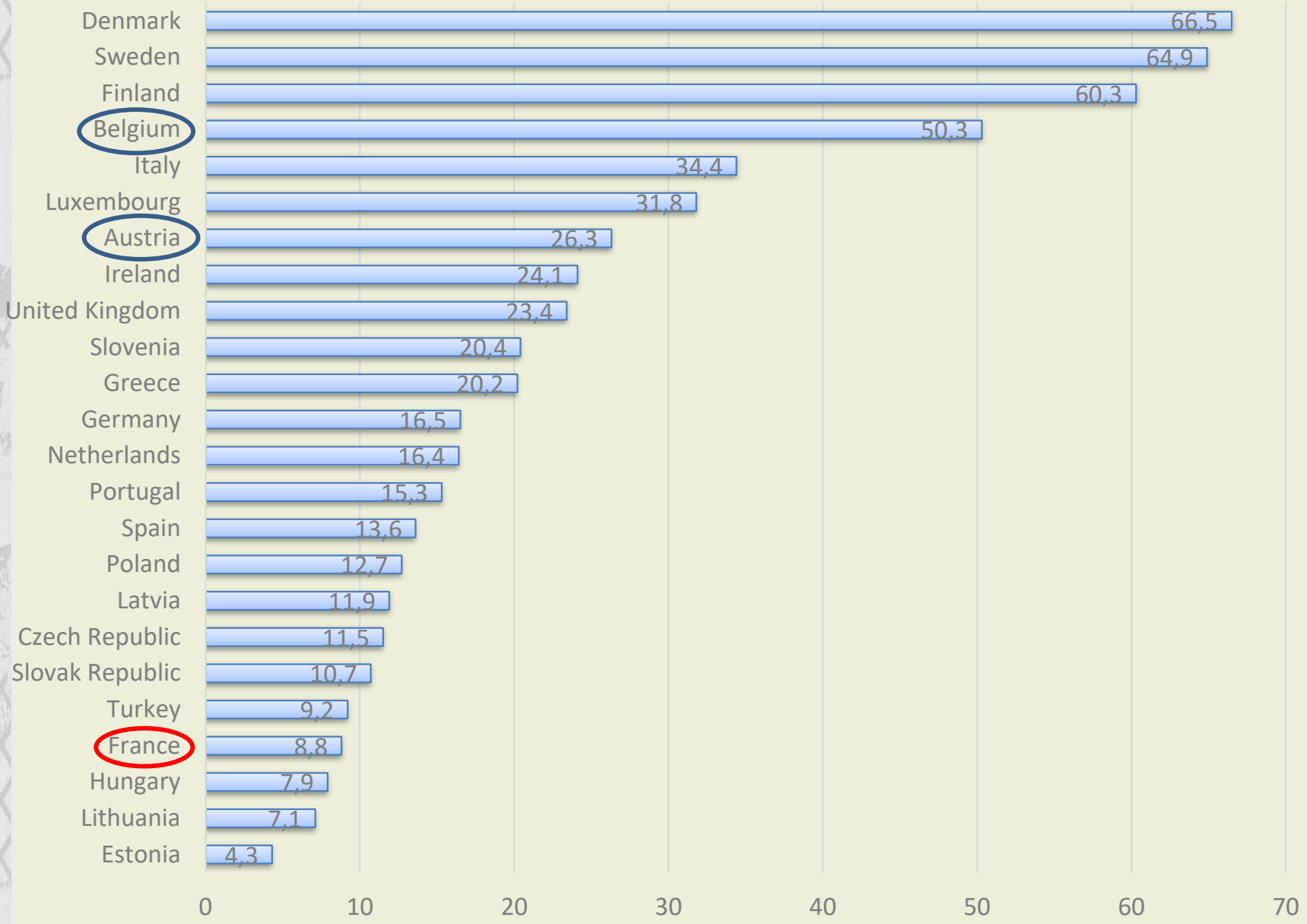

Šaltinis: OECD, 2020

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Socialinės partnerystės lygiai

- ✓ **Įmonės/įstaigos**
  (Estija, Vengrija, Latvija, Lietuva, Lenkija, JK)

  Mišrus *– įmonės/įstaigos + šakos/sektoriaus*
  (Kroatija, Kipras, Liuksemburgas)

- ✓ **Šakos/sektoriaus**
  (Austrija, Danija, Prancūzija, Švedija, Ispanija, Italija)

  Mišrus *– šakos/sektoriaus + nacionalinis*
  (Belgija, Suomija)

- ✓ **Nacionalinis**

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

ES šalys, kuriose dominuoja įmonių/įstaigų lygmens kolektyvinės sutartys

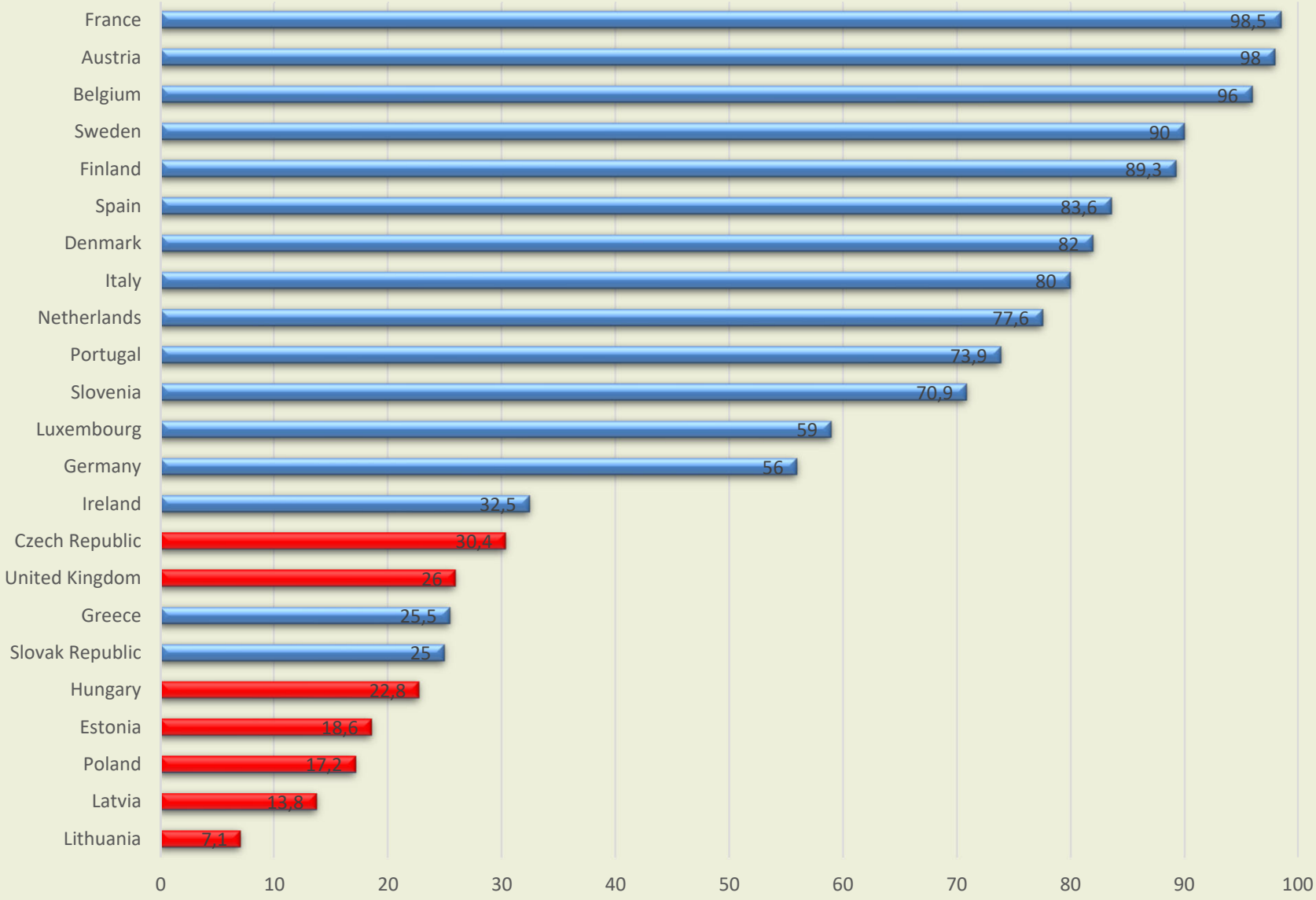

Šaltinis: OECD, 2020; ICTWSS, 2019

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

ES šalys, kuriose dominuoja šakinio/sektorinio lygmens kolektyvinės sutartys

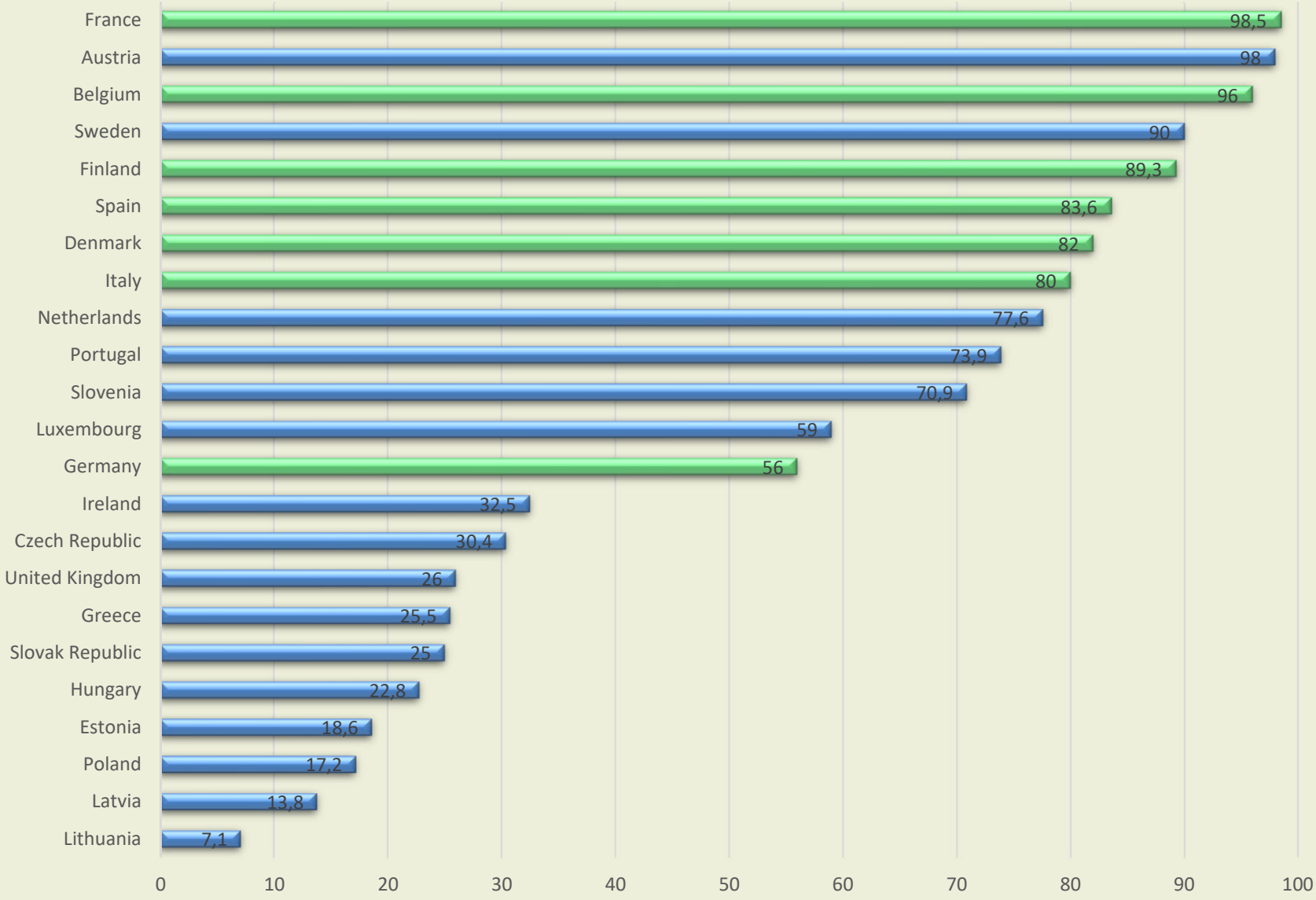

Šaltinis: OECD, 2020; ICTWSS, 2019

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Socialinės partnerystės lygiai Lietuvoje

- ✓ **Nacionalinis lygmuo**
  Nuo 1995 m. Lietuvos Respublikos trišalė taryba (LRTT):
  - 7 LRV (MP, SADM, FinMin, EIM),
  - 7 PS (LPSK, Solidarumas, Sandrauga),
  - 7 DO (LPK, IF, LDK, LVK, LPPAR, ŽŪR)

  Komitetai ir komisijos prie LRTT (t.t. Švietimo komitetas)
- ✓ **Šakinis lygmuo**
  Privatus sektorius: „mismatch“ (transportas, maistas)
  Valstybinis sektorius: griežtas reglamentavimas
- ✓ **Įmonių lygmuo**
  privataus sektoriaus (ypač – didelėse, tarptautinėse) įmonėse, turinčiose PS, vyksta rimtas SD, kolektyvinės derybos, pasirašomos KS

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

PS narių skaičius Lietuvoje 2010-2018 m. (tūkst. ir %)

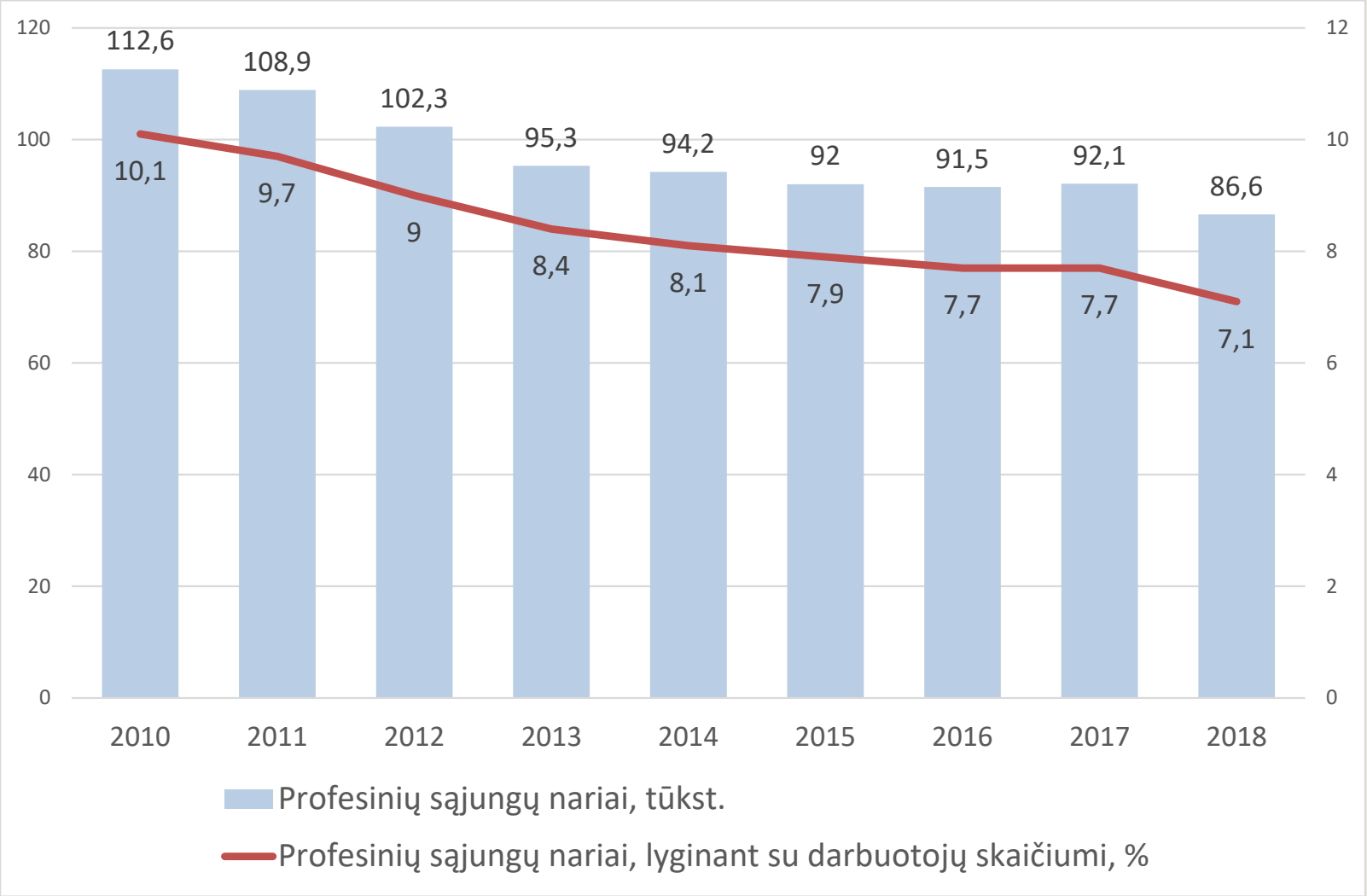

Šaltinis: LSD, 2019

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Galimos LSTC PS veiklos kryptys, iššūkiai

- ✓ **Įstaigos lygmenyje**:
  - informavimas ir konsultavimas,
  - dalyvavimas įstaigos valdyme,
  - dalyvavimas reorganizacijos procese,
  - bendradarbiavimas su DT ir kitomis PS,
  - KD dėl darbo sąlygų, darbo laiko, DA principų,
  - KS parengimas ir pasirašymas (KS registras: https://socmin.lrv.lt/lt/paslaugos/administracines-paslaugos/kolektyviniu-sutarciu-registras-ir-kolektyviniu-sutarciu-registravimo-tvarka)
- ✓ **Šakos lygmenyje**:
  - prisijungimas prie šakinės PS,
  - (aktyvus) dalyvavimas derybose su ŠMSM.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Kas yra kas Lietuvos PS

- ✓ **Nacionaliniame lygmenyje:**
  - 2 pagrindinės nacionalinės PS – LPSK ir LPS Solidarumas,
  - LPS Sandrauga (LRTT narė) ir Respublikinė jungtinė PS,
  - nepriklausomos PS.
- ✓ **Švietimo ir mokslo sektoriuje:**
  - Lietuvos švietimo ir mokslo PS (**LPSK**) pirm. Egidijus Milešinas (12 000),
  - Lietuvos švietimo darbuotojų PS pirm. Andrius Navickas (5 500),
  - Lietuvos aukštųjų mokyklų PS susivienijimas (**LPSK**) pirm. prof. Sigitas Vaitkevičius (1 000),
  - Švietimo ir mokslo PS **Solidarumas** pirm. Aldona Kindurienė (400),
  - LPS Sandrauga, pirm. Kęstutis Juknis

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Socialinio dialogo plėtros politika ES ir Lietuvoje

- ✓ **ES**
  - **Europos socialinis dialogas** (sectoral SD committees),
  - **J.C. Juncker kalba EP** (2014): social market economy can only work if there is SD [...] I would like to be a President of SD,
  - **EK iniciatyva „New start for social dialogue“** (2015): SP vaidmuo Europos semestre, KDS ir SP gebėjimų stiprinimas nacionaliniame lygmenyje
  - **Europos SP deklaracija** (2016): a fresh start for a strong SD,
  - **Europos socialinių teisių ramstis** (2017): skatinti SD,
  - **EK Rekomendacijos Lietuvai,** kt.
- ✓ **Lietuvoje**
  - **LRV programa**: stiprinsime SD [...] (203.8 p.),
  - **SD stiprinimo 2016–2020 metų veiksmų planas**,
  - **Nacionalinis susitarimas dėl šalies pažangai būtinų reformų**

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

DARBUOTOJŲ ATSTOVAVIMAS – tai jų **teisių ir interesų gynimas ir atstovavimas, teisių ir pareigų jiems sukūrimas ir keitimas** ar kitoks **dalyvavimas, nustatant darbuotojų** darbo, socialines ir ekonomines **teises ir pareigas**. **DARBUOTOJŲ ATSTOVŲ veikla turi būti organizuota ir vykdoma jiems bendradarbiaujant ir taip, kad bendrieji darbuotojų interesai ir teisės būtų ginami kuo veiksmingiau.**

DARBO TARYBA - nepriklausomas organas, DK nustatytais atvejais ir tvarka **atstovaujantis visiems darbuotojams** darbdavio ir **darbovietės lygmeniu, informavimo, konsultavimo ir kitose dalyvavimo procedūrose, kuriomis darbuotojai ir jų atstovai įtraukiami į darbdavio sprendimų priėmimą**.

DK 175 str. 2 d.: 2. „**Darbdavio ir darbo tarybos susitarime negalima tartis dėl** darbuotojų darbo sąlygų, darbo užmokesčio, darbo ir poilsio laiko ir kitų klausimų, kurie reglamentuotini darbdavio darbuotojams taikomoje kolektyvinėje sutartyje.“

PROFESINĖ SĄJUNGA:

1) atstovauja *savo nariams* – darbuotojams kolektyviniuose darbo santykiuose,

2) gina savo narius ir jiems atstovauja individualiuosiuose darbo santykiuose.

3) gina darbuotojų darbo, profesines, ekonomines ir socialines teises ir interesus.

4) **kolektyvinės derybos, kolektyvinių sutarčių sudarymas ir kolektyvinių darbo ginčų dėl interesų inicijavimas yra išimtinė profesinių sąjungų teisė**. Tai yra darbo taryba negali atlikti šių funkcijų.

5) kitos teisės ir funkcijos bei pareigos.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

DARBO TARYBOS IR PROFESINĖS SĄJUNGOS (PS) SANTYKIS:

1. Jeigu darbovietėje yra darbdavio lygmeniu veikianti PS, kurios nariais yra daugiau kaip 1/3 visų darbdavio darbuotojų, darbo taryba nesudaroma, o PS įgyja visus darbo tarybos įgaliojimus ir vykdo visas DK darbo tarybai priskirtas funkcijas. Jeigu darbovietėje daugiau kaip 1/3 darbuotojų priklauso įmonėje veikiančioms PS, darbo tarybos funkcijas vykdo profesinių sąjungų narių išrinkta PS arba jungtinė PS atstovybė.

2. Darbdavio lygmeniu **profesinė sąjunga** turi teisę pasiūlyti ne mažiau kaip 3 rinkimų teisę turinčius darbuotojus kandidatais į darbo tarybos narius, iš kurių išrinktu bus laikomas daugiausia darbuotojų balsų gavęs kandidatas.

3. Darbo tarybos kvietimu arba pritarimu (pritarus darbo tarybos narių daugumai) **jos posėdžiuose turi teisę dalyvauti** darbdavys ar jam atstovaujantys asmenys, **įmonėje veikiančios PS** ar šakos PS **atstovai**.

4. Darbo tarybos pareigos: raštu informuoti darbdavį ir PS, veikiančią darbdavio lygmeniu, **apie savo įgaliotus narius**; jeigu veikia viena ar kelios PS, **bendradarbiauti su visomis** darbdavio lygmeniu veikiančiomis **PS**.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

DARBUOTOJŲ ATSTOVŲ (DA) GARANTIJOS

- ✓ DA nepriklausomumo garantijos
- ✓ DA veiklos garantijos
- ✓ DA apsauga nuo diskriminacijos
- ✓ Darbdavio pareigos santykiuose su PS

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

DA nepriklausomumo garantijos:

Veikia laisvai ir nepriklausomai nuo kitų socialinės partnerystės šalių.

Darbdaviui ar kitoms socialinės partnerystės šalims draudžiama:

- daryti įtaką DA sprendimams ar kitaip kištis į DA veiklą, **nulemti priėmimą į darbą** arba siūlyti išlaikyti darbo vietą, reikalaujant, kad darbuotojas nestotų į PS ar išstotų iš jos.
- **organizuoti ir finansuoti organizacijas, siekiančias trukdyti PS veiklą, ją nutraukti ar kontroliuoti.**
- **valstybės, savivaldybės institucijos turi susilaikyti nuo kišimosi į DA veiklą**, išskyrus atvejus, kai tai daroma įstatymų pagrindu dėl padaryto teisės pažeidimo.
- DA **turi teisę kreiptis į darbo ginčus nagrinėjančius organus ir kitas kompetentingas institucijas dėl neteisėto kišimosi į jų veiklą**, prašydami įpareigoti nutraukti tokius veiksmus ar atlyginti žalą.
- Darbdavys ar kita socialinės partnerystės šalis **turi teisę kreiptis į teismą, prašydami nutraukti DA veiksmus**, kurie pažeidžia jų teises, LR Konstituciją, DK ar kitus įstatymus, ar šalių susitarimus. DA **veikla gali būti sustabdyta ir nutraukta tik teismo sprendimu**.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

DA veiklos garantijos

- Darbdavio lygmeniu veikiančių PS valdymo organų narių, darbo tarybų narių ir darbuotojų patikėtinio funkcijoms atlikti **darbdavys skiria nemokamą patalpą, leidžia naudotis turimomis darbo priemonėmis**. Kitas materialinio techninio aprūpinimo sąlygas nustato socialinių partnerių susitarimai.

- Įstatymų ir darbo teisės normų nustatyta tvarka, taip pat pagal socialinių partnerių susitarimus darbuotojų atstovų veiklai **gali būti skiriamos kitų socialinių partnerių lėšos**. Toks skyrimas negali būti sąlyga reikalauti pažeisti atstovų nepriklausomumo garantijas.

- Darbuotojų atstovai įstatymų nustatyta tvarka **turi teisę kreiptis į darbo ginčus nagrinėjančius organus ir kitas kompetentingas institucijas dėl jų teisių ir teisėtų interesų pažeidimo**. Asmenys, neteisėtais veiksmais padarę žalą darbuotojų atstovams, privalo ją atlyginti įstatymų nustatyta tvarka.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

DA DARBDAVIO LYGMENIU GARANTIJOS IR APSAUGA NUO DISKRIMINACIJOS

- Garantijos **taikomos tokiam PS valdymo organų narių skaičiui, koks** būtų/yra **DT narių sk**.
- Darbuotojo narystė PS, dalyvavimas PS veikloje ar darbuotojų atstovaujamuosiuose organuose **negali būti laikomas darbuotojo darbo pareigų pažeidimu**.
- P**areigas paprastai atlieka darbo metu**. Šiuo tikslu **atleidžiami nuo darbo ne mažiau kaip 60 darbo val. per metus**. Už šį laiką jiems **paliekamas jų VDU**.
- **Darbdavys sudaro sąlygas savo darbuotojų – darbuotojų atstovavimą įgyvendinančių asmenų – mokymui ir švietimui**. Tam su darbdaviu suderintu laiku jiems turi būti suteikiamos **ne mažiau kaip 5 d. d. per metus**. **Paliekamas VDU ne mažiau kaip už 2 d. d.**, nebent darbo teisės normos, SP susitarimai nustato kitaip. Mokymui ir švietimui gali būti naudojamas laikas atstovavimo funkcijoms atlikti.
- Asmenys laikotarpiu, kuriam jie išrinkti, ir 6 mėn. po jų kadencijos pabaigos **negali būti atleisti iš darbo darbdavio iniciatyva ar darbdavio valia ir jų būtinosios darbo sutarties sąlygos (BDSS) negali būti pablogintos, palyginti su ankstesnėmis jų BDSS ar palyginti su kitų tos pačios kategorijos darbuotojų BDSS**, be VDI teritorinio skyriaus, vadovo sutikimo.
- Darbdavio lygmeniu veikiančios PS raštu **pateikia valdymo organų narių, kuriems taikomos šios dalies garantijos, sąrašus darbdaviu**i, ne vėliau kaip per 10 d. nuo įsteigimo dienos.
- VDI sprendimą dėl (ne)sutikimo nutraukti DS galima ginčyti LR *Administracinių bylų teisenos įstatymo* nustatyta tvarka per 30 d. Teismo sprendimo dėl VDI sprendimo atsisakyti duoti sutikimą įsiteisėjimas suteikia teisę darbdaviui per 1 mėn. pradėti DS nutraukimo procedūrą.
- **Kitas garantijas gali nustatyti** darbo teisės normos arba socialinės partnerystės šalių **susitarimai.**

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

PROFESINIŲ SĄJUNGŲ (PS) TEISĖS

- **jungtis į susivienijimus**, kuriamus tik laisvu PS susitarimu ir jų iniciatyva,
- **finansinės:** darbdavys gali pervesti PS KS nustatytą pinigų sumą. Jeigu yra PS nario prašymas, darbdavys privalo kiekvieną mėn. išskaičiuoti iš jo DU nario mokestį ir pervesti jį į PS sąskaitą,
- **vesti derybas ir sudaryti sutartis (susitarimus) su darbdaviais** dėl darbuotojų užimtumo, perkvalifikavimo, darbo organizavimo ir DU, darbo ir gyv. sąlygų gerinimo bei kitų klausimų.
- **reikalauti iš darbdavio panaikinti jo sprendimus**, kurie pažeidžia įstatymų numatytas darbo, ekonomines bei socialines PS narių teises. Šiuos reikalavimus darbdavys turi išnagrinėti ne vėliau kaip per 10 d., dalyvaujant juos pateikusios PS atstovams. Jeigu darbdavys laiku neišnagrinėja PS reikalavimo panaikinti tokį sprendimą arba atsisako jį patenkinti, PS turi teisę kreiptis į teismą,
- **sprendžiant ind. ir kolekt. DG, dalyvauti įstatymų nustatyta tvarka.** DG, kilusius tarp PS ir darbdavio dėl įstatymų ar sut. numatytų pareigų ir prievolių nevykdymo, nagrinėja teismas,
- CPK 56 str. 1 d. 5 p. – „**Fizinių asmenų atstovais pagal pavedimą teisme gali būti PS, jeigu jos atstovauja PS nariams darbo teisinių santykių bylose,**
- **gr. ieškinio atveju**, CPK 441^4 str. 2 d.: "**Gr. atstove g.b. PS, kai gr. ieškiniu reiškiami reikalavimai kyla iš teisinių santykių, tiesiogiai susijusių su** PS veiklos sritimi, ir kai ne mažiau kaip 10 grupės narių yra PS nariai. Šiuo atveju nagrinėjant bylą PS atstovauja visų grupės narių interesams."
- **rengti susirinkimus**, įstatymų nustatyta tvarka organizuoti mitingus, demonstracijas ir kt. PS, gindamos savo narių teises, įstatymų nustatyta tvarka turi teisę skelbti streiką.
- Gavusi darbdavio pranešimą apie priimtą sprendimą skelbti lokautą, turi teisę per 5 d. d. nuo pranešimo gavimo dienos **kreiptis į teismą dėl lokauto pripažinimo neteisėtu**. Teismas bylą dėl lokauto teisėtumo turi išnagrinėti per 5 d. d.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

INFORMAVIMAS IR KONSULTAVIMAS

- ✓ **Kai įstaigoje nėra darbo tarybos**, darbdavys privalo pateikti informaciją darbdavio lygmeniu veikiančiai PS.
- ✓ PS turi teisę pareikšti savo nuomonę darbdaviui dėl šios informacijos.
- ✓ **Darbdavio lygmeniu veikianti PS darbo tarybos turi būti informuojama apie konsultacijų eigą ir turi teisę pareikšti savo nuomonę jai ir darbdaviui.**

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

DARBDAVIO PAREIGA TEIKTI INFORMACIJĄ PS, JEIGU NĖRA DT, APIE:

Ne rečiau kaip 1 k. per kalendorinius metus, pareikalavus DT, o kai jos nėra, – darbdavio lygmeniu veikiančiai PS, privalo teikti informaciją apie:

- apie darbuotojų, išskyrus vadovaujančias pareigas einančius darbuotojus, nuasmenintus duomenis apie VDU pagal profesijų grupes (PG) ir lytį, jeigu profesijos grupėje yra daugiau kaip 2 darbuotojai (**23 straipsnio 2 dalies 1 punktas)**,
- kurią skelbti įpareigoja įstatymai, kolektyvinės sutartys, darbdavio ir DT susitarimai (**23 straipsnio 2 dalies 2 punktas)**,
- **apie ne visą darbo laiką** įmonėje, įstaigoje, organizacijoje **dirbančius darbuotojus**, nurodydami darbuotojų, dirbančių ne visą d. laiką, skaičių, užimamas pareigybes ir, jeigu PG yra daugiau negu 2 darbuotojai, VDU pagal PG ir lytį (**40 straipsnio 8 dalis)**,
- **apie nuotolinio darbo būklę** įmonėje, įstaigoje, organizacijoje, nurodydamas taip dirbančių darbuotojų skaičių, užimamas pareigybes ir, jeigu PG yra daugiau negu 2 darbuotojai, VDU pagal PG ir lytį (**52 straipsnio 8 dalis)**,
- **apie terminuotų DS būklę** įmonėje, įstaigoje, organizacijoje, nurodydami darbuotojų, dirbančių pagal terminuotas DS, skaičių, užimamas pareigybes ir, jeigu PG yra daugiau negu 2 darbuotojai, VDU pagal PG ir lytį (**71 straipsnio 3 dalis).**
- **apie laikinojo darbo būklę įmonėje**, įstaigoje, organizacijoje, nurodydamas per metus dirbusių ar dirbančių laikinųjų darbuotojų skaičių, užimamas pareigybes ir, jeigu PG yra daugiau negu 2 darbuotojai, VDU pagal PG ir lytį (**79 straipsnio 4 dalis)**.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

PS TEISĖS NUTRAUKIANT DARBO SUTARTĮ (DS):

Nutraukiant DS darbdavio iniciatyva be darbuotojo kaltės, kai „darbuotojo atliekama d. funkcija darbdaviui tampa pertekline dėl d. organizavimo pakeitimų ar kt. priežasčių, susijusių su darbdavio veikla“ (DK 57 str. 1 d. 1 p.), jeigu perteklinę d. funkciją atlieka keletas darbuotojų, o atleidžiama tik dalis jų, **atleidžiamų darbuotojų atrankos kriterijus patvirtina darbdavys, suderinęs su DT, kai jos nėra – su PS**. Atvejų atranką vykdo ir pasiūlymus dėl darbuotojų atleidimo teikia darbdavio sudaryta komisija, į kurią turi būti įtrauktas bent 1 DT narys. Nustatant atleidžiamų darbuotojų atrankos kriterijus, turi būti užtikrinama darbuotojų pirmenybės teisė būti paliktiems dirbti, taikoma DK 57 str. 3 d. įvardintiems darbuotojams, taip pat darbuotojams „kuriems tokia teisė nustatyta KS“.

Grupės darbuotojų atleidimo (GDA) atveju (DK 63 str.): Prieš priimdamas sprendimą nutraukti DS, darbdavys privalo informuoti DT, kai jos nėra – darbdavio lygmeniu veikiančią PS ir konsultuotis su ja dėl būsimo GDA iš darbo padarinių sušvelninimo (perkvalifikavimo, perkėlimo į kitas d. vietas, d. laiko režimo pokyčių, didesnių, negu DK numatytos, išeitinių išmokų, įspėjimo terminų pratęsimo, laisvo laiko darbo paieškoms ir kita) priemonių. Konsultacijų metu šalys turi siekti sudaryti susitarimą dėl galimų neigiamų pasekmių realaus sušvelninimo. Apie numatomą atleidimą darbdavys privalo raštu pranešti UŽT nustatyta tvarka, pasibaigus konsultacijoms su DT ar PS. Darbdavys tokio pranešimo kopiją pateikia DT ar PS, kuri gali pateikti UŽT savo pastabas ir pasiūlymus. DS negali būti nutraukta pažeidus pareigą pranešti UŽT, DT ar PS ar pareigą konsultuotis su DT ar su PS.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

PS TEISĖS NUSTATANT DARBO UŽMOKESTĮ

(SVARBUS LR Valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo <…> įstatymas)

Darbo apmokėjimo (DA) sistema nustatoma KS. Jeigu KS nėra, darbdavys privalo nustatyti DA sistemą ir padaryti ją prieinamą visiems darbuotojams susipažinti. Savininko teises įgyvendinanti institucija nustato jos valdymo sričiai priskirtų biudžetinių įstaigų vadovų DA sistemą. Prieš nustatant ar keičiant DA sistemą, turi būti įvykdytos darbuotojų I&C procedūros DK nustatyta tvarka (prieš nustatant ar keičiant biudžetinių įstaigų vadovų DA sistemą, savininko teises ir pareigas įgyvendinanti institucija informuoja apie tai jos valdymo sričiai priskirtų biudžetinių įstaigų vadovus). **Darbdavio ir darbovietės lygmens KS negali būti nustatyta palankesnių DA sąlygų, susijusių su papildomu valstybės biudžeto, VSDF biudžeto bei kitų valstybės įsteigtų pinigų fondų lėšų poreikiu. Biudžetinių įstaigų darbuotojų DU sudaro**: 1) pareiginė alga (pastovioji ir kintamoji dalys arba tik pastovioji dalis); 2) priemokos; 3) mokėjimas už darbą poilsio ir švenčių dienomis, nakties ir viršvalandinį darbą, budėjimą ir darbą, esant nukrypimų nuo normalių darbo sąlygų; 4) premijos.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Biudžetinės įstaigos darbuotojų darbo apmokėjimo sistemoje detalizuojami (1):

- ✓ pareigybių sąraše esančių pareigybių pareiginės algos (PA) pastoviosios dalies nustatymo kriterijai (išsilavinimas, profesinio ir (ar) vadovaujamo darbo patirtis, veiklos sudėtingumas, darbo krūvis, atsakomybės lygis, papildomų įgūdžių ar žinių, svarbių einamoms pareigoms, turėjimas ir pan.) ir **pagal kiekvieną kriterijų nustatyti konkretūs PA pastoviosios dalies koeficientų dydžiai**,
- ✓ **padidintos PA pastoviosios dalies koeficientų dydžiai**, nustatyti PA pastoviosios dalies koeficiento didinimo iki 100% kriterijai ir jų dydžiai, PA kintamosios dalies nustatymo tvarka ir procentiniai dydžiai, nustatyta **priemokų ir premijų skyrimo tvarka**, **mokėjimo už darbą poilsio ir švenčių dienomis, nakties ir viršvalandinį darbą, budėjimą ir darbą, esant nukrypimų nuo normalių darbo sąlygų, tvarka ir dydžiai**,
- ✓ KS gali būti nustatyti **didesni minimaliojo valandinio atlygio ir MMA dydžiai** (DK 141 str. 4 d.).

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

Biudžetinės įstaigos darbuotojų darbo apmokėjimo sistemoje detalizuojami (2):

Už darbą, kai yra nukrypimų nuo normalių darbo sąlygų, taip pat kai padidinamas darbuotojo darbo mastas, mokamas padidintas, palyginti su normaliomis darbo sąlygomis, darbo užmokestis. Konkretūs apmokėjimo dydžiai nustatomi KS ir darbo sutartyse:

- **Už darbą poilsio dieną**, kuri nenustatyta pagal darbo (pamainos) grafiką, **švenčių dieną** mokamas ne mažesnis kaip dvigubas darbuotojo DU.
- **Už darbą naktį** mokamas ne mažesnis kaip 1,5 darbuotojo DU dydžio užmokestis.
- **Už viršvalandinį darbą** mokamas ne mažesnis kaip 1,5 darbuotojo DU dydžio užmokestis.
- **Už viršvalandinį darbą poilsio dieną**, kuri nenustatyta pagal darbo (pamainos) grafiką, ar viršvalandinį darbą naktį mokamas ne mažesnis kaip dvigubas darbuotojo DU, o už viršvalandinį darbą švenčių dieną – ne mažesnis kaip 2,5 DU dydžio užmokestis.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

DA sistema turi būti parengta taip, kad ją taikant būtų **išvengta bet kokio diskriminavimo lyties ir kt. pagrindais**

Vyrams ir moterims už tokį patį ar lygiavertį darbą mokamas vienodas darbo užmokestis.

Toks pats darbas reiškia atlikimą darbo veiklos, kuri pagal objektyvius kriterijus vienoda ar panaši į kitą darbo veiklą tiek, kad abu darbuotojai gali būti sukeisti vietomis be didesnių darbdavio sąnaudų. **Lygiavertis darbas** reiškia, kad jis pagal objektyvius kriterijus yra ne mažesnės kvalifikacijos ir ne mažiau reikšmingas darbdaviui siekiant savo veiklos tikslų, negu kitas palyginamasis darbas.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

KS – darbo teisės normas, šalių tarpusavio teises, pareigas ir atsakomybę nustatantis **rašytinis susitarimas, kurį sudaro PS,** darbdaviai ir jų organizacijos.

KS yra dvišalė. Darbdavio ar darbovietės lygmens KS **šalys yra PS, veikianti darbdavio lygmeniu, ir darbdavys**. Jeigu įmonėje veikia kelios PS, įmonės KS gali sudaryti jungtinė PS atstovybė ir darbdavys.

Iki darbo pradžios darbdavys privalo darbuotojui pateikti informaciją apie įmonėje galiojančias KS, nurodant susipažinimo su šiomis sutartimis tvarką (DK 44 str. 1 d. 11 p.).

Verslo perėmėjas įgyja verslo perdavėjo, kaip darbdavio, teises ir pareigas, egzistuojančias perdavimo momentu. **Jeigu šios teisės ir pareigos nustatytos KS, šios teisės ir pareigos turi būti taikomos 2 metus po verslo ar jo dalies perdavimo**, išskyrus atvejus, kai šios KS pasibaigia ar šias sąlygas darbuotojams nustato iš naujo sudaryta KS, taikoma verslo perėmėjui (51 str. 2 d.).

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

KOLEKTYVINIŲ SUTARČIŲ TURINYS

Tapačios darbdavio ir aukštesnio lygmens kolektyvinių sutarčių sąlygos:
kitos šalims svarbios darbo, ekonominės ir socialinės sąlygos;
KS keitimo, pildymo tvarka, galiojimo terminas, vykdymo kontrolė, kiti kl., susiję su KS sudarymu ir vykdymu.

Nacionalinėje (tarpšakinėje), teritorinėje ar šakos KS šalys gali aptarti: 1) DU nustatymo, darbo normų ir kitus su DU susijusius klausimus; 2) DSS klausimus; 3) darbuotojų užimtumo, profesinio mokymo, perkvalifikavimo kl.; 4) SP rėmimo priemones, padedančias išvengti KDG. **Galima nukrypti nuo DK ar kt. DT normose nustatytų imperatyvių taisyklių**, išskyrus taisykles, susijusias su max darbo ir min poilsio laiku, DS sudarymu ar pasibaigimu, MMA, DSS, lyčių lygybe ir nediskriminavimu kitais pagrindais, **jeigu KS pasiekiama darbdavio ir darbuotojų interesų pusiausvyra.** Ginčai dėl tokių normų teisėtumo nagrinėjami DG dėl teisės nagrinėti nustatyta tvarka. **Nustačius, kad KS sąlyga prieštarauja imperatyvioms taisyklėms ar KS nėra pasiekiama darbdavio ir darbuotojų interesų pusiausvyra, ji negali būti taikoma**. Bet kuriuo atveju KS gali **gerinti** darbuotojų padėtį, palyginti su ta, kuri nustatyta DK ar kt. DT normose.

Darbdavio ar darbovietės lygmens kolektyvinėje sutartyje šalys gali aptarti:

1) DS sudarymo, pakeitimo ir nutraukimo sąlygas;
2) darbo užmokesčio sąlygas;
3) darbo ir poilsio laiko sąlygas;
4) DSS priemones;
5) šalių tarpusavio informavimo sąlygas;
6) informavimo, konsultavimo ir kitokio darbuotojų atstovų dalyvavimo darbdaviui priimant sprendimus teisių įgyvendinimo tvarką, nemažinant įstatyme nustatytų DT įgaliojimų.

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

KOLEKTYVINĖS SUTARTIES TAIKYMAS

Kolektyvinės sutartys taikomos darbuotojams – jas sudariusių profesinių sąjungų nariams.

KS gali būti taikoma visiems darbuotojams, jeigu:

- PS ir darbdavys susitaria dėl darbdavio lygmens ar darbovietės lygmens KS taikymo visiems darbuotojams,
- jeigu ją patvirtina visuotinis darbdavio darbuotojų susirinkimas (konferencija). **Konferencija – įmonės, įstaigos, organizacijos struktūriniuose organizaciniuose dariniuose išrinktų darbuotojų atstovų susirinkimas** (nauja nuo 2017 m. birželio 15 d.).

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

KLAUSIMAI, DĖL KURIŲ DK AIŠKIAI ĮGALINA SUSITARTI KS (1)

- ✓ **Dėl mokymo išlaidų atlyginimo** (DK 37 str.) darbdavio turėtų darbuotojo mokymo ar kvalifikacijos tobulinimo išlaidų atlyginimo sąlygų, kai DS nutraukiama darbdavio iniciatyva dėl darbuotojo kaltės arba darbuotojo iniciatyva be svarbių priežasčių (atlygintos gali būti tik darbdavio turėtos išlaidos per paskutinius 2 m. iki DS pasibaigimo, nebent KS nustatytas kitoks terminas, kuris negali viršyti 3 m.)
- ✓ Nustatant atleidžiamų darbuotojų atrankos kriterijus, turi būti užtikrinama darbuotojų pirmenybės teisė būti paliktiems dirbti, taikoma darbuotojams DK numatytais atvejais ir darbuotojams, kuriems tokia teisė nustatyta KS (DK 57 str. 3 d. 5 p.)
- ✓ **Darbo (pamainų) grafikus** (taikant suminę darbo laiko apskaitą) tvirtina administracija, darbo (pamainų) grafikų derinimo tvarką suderinusi su DT, o kai jos nėra, – su PS, arba KS nustatyta tvarka (DK 115 str.)
- ✓ Atvejai, kai darbdavys gali nurodyti dirbti **viršvalandinius darbus** ir **be darbuotojo sutikimo** gali būti numatyti ir KS (DK 119 str. 2 d. 3 p.)
- ✓ Max DK leidžiama viršvalandinių darbų trukmė per metus - 180 val. **KS gali būti susitarta dėl ilgesnės viršvalandžių trukmės** (119 str. 3 d.)

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

KLAUSIMAI, DĖL KURIŲ DK AIŠKIAI ĮGALINA SUSITARTI KS (2)

- ✓ **Švenčių dieną dirbama tik su darbuotojo sutikimu, išskyrus atvejus, kai** dirbama pagal suminę darbo laiko apskaitą ar **KS** nustatytais atvejais (DK 123 str. 2 d.)
- ✓ **Skirti dirbti poilsio dieną galima tik su darbuotojo sutikimu, išskyrus, kai** dirbama pagal suminę darbo laiko apskaitą ar **KS** nustatytais atvejais (DK 124 str. 2 d.)
- ✓ Darbo ir kolektyvinės sutartys, darbo teisės normos gali nustatyti **ilgesnės trukmės atostogas** (126 str. 4 d.)
- ✓ Už antruosius ir paskesnius darbo metus kasmetinės atostogos suteikiamos bet kuriuo darbo metų laiku, pagal **kasmetinių atostogų suteikimo eilę darbovietėje**. Tokia eilė **sudaroma KS** ar darbdavio ir DT susitarime, ar kitose DT normose numatyta tvarka nuo birželio 1 dienos iki kitų metų gegužės 31 dienos, jeigu juose nenustatoma kitaip (DK 128 str. 3 d.).

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS

KLAUSIMAI, DĖL KURIŲ DK AIŠKIAI ĮGALINA SUSITARTI KS (3)

- ✓ **Atostogos vaikui prižiūrėti** – darbuotojas, ketinantis pasinaudoti atostogomis susilaukus biologinio vaiko ar grįžti į darbą joms nepasibaigus, apie tai privalo įspėti darbdavį ne vėliau kaip prieš 14 k. d. Darbuotojas, įvaikinęs vaiką, atitinkamai – ne vėliau kaip prieš 3 d. d. KS gali būti nustatytas ilgesnis terminas (134 str. 3 d.)
- ✓ Darbdavys privalo tenkinti darbuotojo prašymą suteikti ne trumpesnės, negu prašo darbuotojas, trukmės **nemokamas atostogas, jeigu jį pateikia darbuotojas KS nustatytais atvejais ir tvarka** (DK 137 str. 1 d. 7 p.)
- ✓ **Darbuotojas privalo atlyginti žalą**, kai toks atv. numatytas KS (DK 154 str. 6 p.)
- ✓ KS ar darbdavio ir darbuotojų atstovavimą įgyvendinančių asmenų susitarimų nustatytais atvejais g. b. sudaryta **galimybė darbuotojų atstovams dalyvauti darbdavio kolegialaus valdymo/priežiūros organų susitikimuose, kai juose sprendžiami su įmonės/įstaigos darbuotojų d. sąl. susiję kl.** (DK 212 str. 1 d.)
- ✓ Ne tik DK, darbdavio ir DT susitarimų, bet ir **KS nustatytais atvejais ir tvarka darbuotojai per DT turi teisę būti informuojami ir dalyvauti konsultacijose su darbdaviais** ir jų atstovais **su darbuotojų** teisių bei **interesų įgyvendinimu ir gynimu susijusiais klausimais** (DK 203 str. 1 d.).

LIETUVOS
SOCIALINIŲ TYRIMŲ
CENTRAS

Ačiū už dėmesį